

Ideológia-éhség?

Különös világot élünk manapság. Pillanatnyilag(!) talán egyetlen ideológiai rendszer sincs egyértelmű offenzívában. A válság termékeként mezeiellenő konjunkturális ideológiák — mint a neoliberalizmus, újkonzervativizmus — áttörése sem következett be. A kapitalizmus hosszabb és mélyebb kihatású válságai közül talán az első olyat éljük át, amelyet — legalábbis egyelőre — nem kísér sem egy egy jobb, sem egy baloldali mozgalom látványos felemelkedése. Egyáltalán — nem tapasztalható egy alternatív ideológia dominanciája. A rész sikerek ellenére a nyugati baloldalnál is inkább elbizonytalanodásról, átértékelődési folyamatról beszélhetünk. A tőkés világban zajló — önmagában is sok új kérdést felvető — válsággal többé-kevésbé együtt jelentkezik a szocializmus fejlődésének lelassulása. Néhány országban megtorpanásról, Lengyelország esetén kifejezetten válságról van szó.

Mihez képest „késik” az ideológiai válasz?

A fent jelzetteket és hazai nehézségeinket érzékelve ma szinte divat az *ideológiai válasz* fogyatékosságairól, a valóság és az elméleti magyarázat közötti szakadékról beszélni. Korszakról szocializmusképre, a szocializmushoz vezető út sajátosságainak újrarendelésére van szükség, mondják sokan. Újra meg kell vizsgálni a szocializmus általános törvényszerűségeinek problémáját — hangoztatják többen. Az elmélet továbbfejlesztésének, az ideológiai válasz radikális korszerűsítésének igénye nem egy állami, hanem fordítva, egy egyre oldódóbb, alkotóbb szellemi légkör „eredményeként” merült fel. Az ideológia és a valóság közti szakadék a dogmatizmus — a harmonikus társadalomkép — időszakában jóval nagyobb volt. Csak hogy akkor — részben a „személyi kultusz” politikai mechanizmus sajátosságai miatt is — ez az ellentmondás nem, illetve csak torzulva kerülhetett a felszínre. Másrészt a felhalmozás, az ún. extenzív termelés korában — ha nagyon hézagosan és sok veszteséggel is — de egy leegyszerűsített, és így sok tekintetben hamis ideológia is ellátta a társadalom minimálisan szükséges integrálódásának a társadalmi újratermelés szolgálatába állításának funkcióját. (Ez persze csak a hibákat menti — a bűnököt, törvénysértéseket nem!)

A törzslások visszatérése ellen tudatosan és elszántan küzdő politika; a hibák tanulságainak elemzése; a termelőerők fejlődése; a társadalmi differenciálódása; a megnövekedett társadalmi és nemzeti önismeret; a közben végbe ment elméleti gazdagodás és nem utolsósorban a külső kihívások; — mind-mind közrejátszottak az ideológia és a valóság ellentmondásainak felszínre kerülésében, tudatosodásában. Itt van az új nemzedék is, amelynek a 68-as reform már történelem, és mindjárt stagnáló — romló életkörülmények között kénytelen kezdeni „felmóttéválását”. Ok pedig — bármennyire is benünk, harminc fölötti éregekben a hit és érzellem — adekvát, tárgyilagos választ várnak korrunk problémáira.

Mindenki másképp éli meg...

Még egyet látni kell: *mindenki másképp éli meg a „ régi” szocializmuskép elmúlását, átírozódását.* Hosszú távon általános és közös érdekek a korszerű elméleti válasz és az ebből kinövő cselekvési program. Rövid és középtávon azonban a szükséges átalakulás már érdekeket sérthet. (Ezért is csak egy demokratikus politikai folyamat eredményeként születhet tartós megoldás.)

Van, aki nem érzékeli a lépéskénységet és könnyősen, értetlenül, vagy esetleg arrogánsan figyelmeztet mások aktivizálódását. Van aki érzékeli, és „felülről” vagy „kivülről” reformot, intézkedéseket sürget. Többen a szocializmus általános válságaként élik át, és nem bíznak mások újítóképeségében. Ismét, mások csak időleges taktikai engedményeket látnak a sorra születő intézkedésekben, és már egy stratégiaváltást megengedhetetlennek tartanak. Úgy érzik, a régi szocializmusképpel együtt magát a szocializmust kérdőjeleznék meg. Van, aki mély rezignációba süllyed, és van, aki mindenki más konzervatív táborba soroló „hősiesen” elszigetelt radikalizmusba.

Mivel a politikamentes magán-szférába vagy a kényelmes védettséget nyújtó közpozícióba való meghúzódás — hol vannak ma már ilyenek? — esélyei a jövőben valószínűleg még inkább csökkennek, várható, hogy mind több emberhez érnek el az említett átértékelődési folyamat hullámbái. Még fokozottabban szükséges tehát a megkezdett társadalmi vita következetes továbbvitele, egy közeg, melyben az álláspontok kiforraszthatnak, az egyoldalúságok feloldódhatnak.

Illúziók a forradalmi ideológiában és az építés során

Hogy megfelelő válasz szülessen, *látnunk kell a jelent.* Társadalmunk tagoltságát, érdekülönbségeit, környezetünk ellentmondásait. *Látnunk kell — és nem megtagadnunk saját múltunkat.* Látnunk kell például, hogy a forradal-

mi ideológia számos utópikus elemet tartalmazott. Ez azonban progresszív erőként hatott — objektív hajtóerőként működött. Nemhogy káros lett volna, egyenesen a győzelem előfeltétele volt — pl. a tömegek jelentős részének messianasztikus hite, egyenlősítési vágya. A forradalmi türelmetlenség — pl. anarchizmus formájában — persze forradalom idején is rombolhat — ez azonban tudatosan szervezett mozgalomnál kivédhető veszély.

Sokkal ellentmondásosabban hatnak az egyenlőség birodalmának gyors megvalósítását célzó utópiák a forradalom győzelme után. Máig páratlanul Lenin mutatott példát arra, hogy *hogyan kell egyrészt ezeket az egyenlősítő energiákat a forradalom védelmére és az építés szolgálatába állítani, másrészt, hogy hogyan kell szembenézni — és a pártot, a tömegeket is „szembenézni” — a kezdeti illúziókkal.* Lenin és Sztálin stratégiai különbsége már igen korán megmutatta nekünk — (ezért volna érdemes még intenzívebben hasznosítani e kor elméleti tapasztalatait!) — hogy „csak” a világ egy részén győztes elmaradott viszonyokat öröklő szocializmusnak két nagytörténelmi alternatívája van. (Egy bizonyos történelmi ideig!)

Szembenézés vagy harmonikus társadalomkép

Az egyik, a fájdalmas önmegismerés, és az ennek megfelelő működési mechanizmus kialakítása. Ennek ragyogó korai példája Lenin, pontosabban a Bolsevik Párt 1921-es új gazdasági politikája és az ezt követő elméleti munkássága. A másik lehetőség felé sajnos az elmaradott viszonyok tehetetlenségi nyomátéka is sodortá a fiatal szocializmust: engedni a forradalmat végigküzdött tömegek egy része nyomásának és deklarálni: közel, vagy már egészen itt van a harmonikus társadalom, a szocialista „Kánaán”. Mint mostanában szellemesen elhangzott: a szocialista jelenben rövidesen magára talál a hegeli abszolút szellem. E harmonikus társadalomkép talaján jött létre aztán az a túlcenzuralizált, a részérdekekre érzéketlen — „érdektakaró” — intézményrendszer, amely aztán dogmatizmus-személyi kultusz stb. névvel illetett formában érte el legtorzultabb változatát. (Mert ugye, ha a szocializmusban, úgy mond, saját alapú ellentmondások nincsenek, akkor csak a múlt maradványai, az egyéni felelőtlenség és végül az ellenség keze lehet a mégis felmerülő problémák mögött.)

Néhány dolgot le kell szögezni: ez a múlt a miénk — szembe kell néznünk vele. Másrészt „ez a múlt” nem mitikus sötétséget, de nem is — vagy mint ma a fiatalok néhány felületes irodalmi élmény alapján látni hajlamosak — valamiféle szatirikus játékot jelentett. Egy bizonyos szinten: egy bizonyos határig — és jelentős késleltető mechanizmusok beépítése árán — bizonyos történelmi funkciókat — (és ez nem csupán az extenzív iparosítás!) — teljesített. Másrészt, az ott létrejött intézményi viszonyok — ezek egy része a forradalmi szervezetről nőtt ki — meggyökerezettek olyan működési mechanizmusokat és érdeksztruktúrákat, melyekkel a szocializmus továbbfejlesztésénél számolni kell.

„Az önmegismerés történelmi szükséglet...”

Az ötvenes években, főként az SZKP XX. kongresszusa után újraindult a szocializmus Lenin által megkezdett önmegismerési folyamata. Sok megtorpanás, félézés, — esetenként kiskiklás — de még több ismételt és makacs nekifutás, kísérlet ezeket a megújulási — vagy hétköznapiiban — modernizációs törekvéseket. Atéltük a „reform-eufória” és a „reform-visszaforgatás” korszakát is. Volt, amikor úgy láttuk: évtizedekben mérhető célok felé futunk, és a szocializmus erői gazdasági verseny keretében győznek a világon. Az önmegismerés — e talán sokszor lelassuló — folyamatában úgy tűnik kialakulóban van, egyrészt, a történelmi lépéskényszer egyre komplexebb felfogása, másrészt, az önmagunkkal szembeni történelmi türelem és rálatás. A kapitalizmus részben szükségesszerű „túltagadásából” következik, hogy korántsem mindig tökéletes reformlépéseinkkel, nem a kapitalizmus felé menetelünk vissza — hanem a szocializmus lényege vagy egy kifejtettebb, hatékonyabb szakasza felé haladunk előre. (Tendenciájában, hogy pontos legyen.) Egy önmaga ellentmondásait tudomásulve, intézményeit erre tekintettel építő — és épülni hagyó — demokratikus és hatékony közösségi társadalom felé. Sokakat meglepészt — így, vagy úgy — hogy ez az előrehaladás gyakran a gyengébb ellenállás vonalán — pl. kisvállalkozások — történik. A reformnak mindenféleképp át kell fognia a makrosztruktúrákat, a gazdasági mellett a politikai szférát. Végül pedig be kell kapcsolnia, és a mechanizmus el nem sorvasztott részévé kell tennie az alulról jövő mozgásokat is. Aki a reformok révén „ismét” egy — „magasabb szinten” — ellentmondásmentes társadalom kialakulását várja, az újabb álomban ringatja magát. A felgyorsuló történelem pedig egyre kevesebb időt hagy nekünk a valóságtól elforduló álmódózásra.

GÉCZI JÓZSEF

Külső iskolai gyakorlat

Speciális munkahely a gyakorló iskola. Technikai felszereltsége, szemléltetőanyag-készlete jóval az országos átlag felett van. Tanulói korosztályuk legjobb képességű tagjai közül kerülnek ki. De ezek a diákok tökéletesen tisztában vannak átlagon felüli tehetőségükkel, és ez, sajnos, sokukat elbizakodottá, nagyképvűvé, felületessé teszi, és így teljesítményük, fegyelmességük nemegyszer elmarad a tőlük jogosan elvárhatótól. Azzal is tisztában vannak — különösen a felsőbb évfolyamok —, hogy a tanárjelöltek munkájának sikere nem kis mértékben az ő hozzáállásuktól függ.

Hogy milyen különbségek vannak a gyakorló iskola és a más típusú iskolák között, azt a gyakorlatban tapasztalhatták februárban a JATE végzős tanár szakos hallgatói (az előző félévben rész képzésen külföldön tartózkodó hallgatók kivételével). Az idén tanári diplomát szerző egyetemisták háromhetes, külső iskolai gyakorlaton vettek részt Szeged néhány szakközép- és szakmunkásképző iskolájában. Az első hét az ismerkedés és az óralátogatásoké volt, a második és a harmadik héten pedig a tanárjelöltek tanítottak.

A gyakorlat a fogadó iskola számára is esemény volt. A gyakorlati kinti vezető tanárai igyekeztek minél jobb színben feltüntetni saját iskolájukat. Megpróbálták elrejtetni az egyetemisták elől a mindennapok döccenőit. A középiskolások számára is esemény, a megszokottól eltérő dolog, hogy óráikat még nem végzett tanár tartja.

A tanárjelölteknek elsősorban nem a szaktudományi felkészültsége méretett meg ebben a három hétben. Sokkal inkább az alkalmazkodó képességük, az, hogy mennyire tudják elfogadtatni magukat az ilyen intézményekben tanuló diákokkal. Megismerkedhettek az iskolák képzési céljaival, betekínthettek az itt taní-

tott tananyagokba. Tájékozódhattak a szakmai tárgyakhoz és a közismereti tárgyakhoz való viszonyok különbségéről. Felmérhették, hogy az egyetemen és a gyakorló iskolában elsajátított módszereket hogyan tudják egy másik iskolatípusban alkalmazni. Nemegyszer rádöbbenhettek, mennyivel fegyelmezettebbek ezen iskolák tanulói, mint a gyakorló iskolák diákjai mennyivel kevesebb időt kell a szakközépiskolákban és szakmunkásképzőkben a fegyelmeggel töltöni, mint a Ságvári gimnázium egyes osztályaiban. Betekínthettek tanári közösségek életébe, feltárult egy-egy tanítástület belső élete, főnök-beosztott viszonyok. Láthattak szimpatikus és taszító vezetői módszereket, akiket majdani munkájuk ezen része is érdekelt.

Az egyetemi hallgatóknak a gyakorlat előtt kiküldött levél első mondata így hangzik: „Ertesítem, hogy 1983. február 7–26-ig az alábbiak szerint külső iskolai gyakorlaton köteles részt venni.” Nem biztos, hogy a gyakorlatnak előnye a mindenki számára kötelező volt. Ugyanis erre a háromhetes kötelezettségre az egyetemi tanulmányok utolsó félévében kerül sor. Akkor, amikor már majd minden végzősnek van elképzelése majdani állásáról (mi több, nemegyszer konkrét megálapodása is munkaadójával) — erről hivatalos nyomtatványokon felmérés is készült —. Köztudomású, hogy a tanár szakon végzetlen jelentős hányada nem a katedrát választja. Ez főként a bölcsész karon végzeteknél elég nagy százalék. Gondolkoznunk kellene talán a gyakorlat fakultativitvá tételén, esetleg „személyi szolgálat” megszervezésén. Így a majdan szakközépiskolában dolgozók már most ezzel az iskolatípussal ismerkedhetnek, és nem lennének olyan hallgatók, akik csak a külső gyakorlat végét kénytelenek várni.

B. I.

Debussy-koncert a Zeneművészeti Főiskolán

A Zeneművészeti Főiskola nagytermében az elmúlt alkalommal D. Claude Achille Debussy művelő hallottunk hangversenyt a Főiskolai-egyetemi bérlet keretében.

Az est első száma a kora Két arabesk volt. A cím az arab építészeti díszítésfajtájára utal. Zenében ezt az elnevezést Schumann használta először. Nála modernizált formát jelent: ezt Debussy is átvette. A fiatal Debussy még nem jutott el a romantika tagadásához. Zenéje áttetsző, világos, rajzos vonalvezetése énekelhető dallamokat hoz létre, melyek Bódás Péter zongoraművész játékában keltek életre.

Debussy baráti köréhez szimbolista költők is tartoztak. Így például Mallarmé, akinek az Egy faun délutánja című eklógájához Debussy 3 tételes művet tervezett. Végül csak az első tétel, a prelúd készült el. Ez a szimfonikus műve hozta az első nagy sikert számára.

A koncerten fuvola-zongora átiratban, Lass Zoltán (fuvola) és Delley József (zongora) előadásában hallottuk ezt a nagy zenekari apparátust igénylő művet. A bevezető fuvolaszó közhírmert leszálló, majd fölemelkedő dallamára rögtön megjeleníté előtűnik a természet buja műstériumát.

A prelúdok 24. darabja Chopin sorozatát juttatja eszünkbe. A lengyel zeneköltő hatása alól Debussy sem vonhatta ki magát annál is inkább, mert első tanárnője Chopin növendéke volt.

A zongorasorozatban már egyéni hangja szólal meg, ahol a színek, mint formalkötő elemek, dominálnak. Öt darabot hallottunk közülük Delley József előadásában. Az egyes daraboknak programot adott Debussy.

Az Anacapri dombjai című prelúdban a lankás dombok, a nyugodt táj festői megjelenítése után, a dogos vidám emberek

hétköznapij vonulnak elénk. A lenhajú lány egy természeti képből olvadó portré. A félbemaradt szerénységben is metszetek változásokból alakul a forma, a szerénadót adó és kapó egész más zenei anyagokkal szaktítja fel egymás mondanivalóját. Régi legendát örökít meg az Elsüllyedt katedrális. A legenda egy hatalmas katedrálisról szól, melyet elöntött a tenger. De ködös párák napfelkeltekkben a templom méltóságát lassúsággal kiemelkedik a vízből, és újra zúg az orgona, szól a harang. Majd ismét, magába fogadja a víz, és eltűnik a látomás. Utolsó prelúdként egy groteszk művet hallottunk. A zene szögletes motívumában Lavine generális excentrikus alakját, a párizsi kávéházak közkedvelt figuráját ismerhetjük meg.

Sin Katalin (cselló) és Bódás Péter (zongora) előadásában hallottuk a cselló-zongora szonátát. Életének utolsó művét, melyek közül ez a szonáta való egyszerűen „Musicien français”, a „francia zenész” aláírással adotta ki.

Ismét két zongoramű következett: a Debussy könnyűzenét idéző furcsa hanglejtés, melankolikus groteszk keringő, a La plus que lente és a Watteau képe ihlette Boldog sziget — Bódás Péter tolmácsolásában.

A koncert zárószáma a Klarinettrapszódia volt Gallai Attila (klarinét) és Delley József (zongora) előadásában. Korábbi kamaramű, mint a csellószonáta. Nagyon szép, különlegesen finom hangot követel az előadótól.

Debussy nyomán indul meg a francia zene forradalma ő volt az első újító. Megnyitotta az utat Ravel és a Francia Hatok tevékenysége előtt, kiknek munkásságába nyújt betekintést a hátralevő két bérleti koncert.

I. M